

ZWARTE ZONDAG NA ZWARTE ZONDAG

LESSEN NA 28 JAAR

Het succes van Vlaams Belang bij de jongste verkiezingen heeft op vele redacties een discussie op gang gebracht over hoe media en journalisten best omgaan met dit fenomeen. VRT-journalist Peter Verlinden was er 28 jaar geleden al bij, bij de eerste Zwarte Zondag. Hij kijkt misnoegd achterom, ook even vooruit, en lanceert de discussie.

PETER VERLINDEN

In 1991 beleefde ik als beginnend televisiejournalist de eerste 'Zwarte Zondag'. Het Vlaams Blok verdubbelde zowat zijn electoraat en brak door met meer dan 11% van de Vlaamse stemmen. Nu is dat ruim 18%.

Niet alleen de traditionele politieke wereld, ook de journalistieke zekerheden daverden op hun grondvesten. Ik herinner me de verhitte discussies onder de Wetstraat-coryfeeën van de toenmalige BRTN. 'Wat hadden 'we' fout gedaan?' 'Hoe komt het dat de journalistiek, en zeker de openbare omroep, er niet in geslaagd is om 'het volk' weg te houden van die scherpe bocht naar rechts?' En vooral: 'Hebben wij, journalisten, wel gedaan wat we moesten doen, zijnde het publiek zo goed mogelijk informeren over de hangende dossiers, de partijprogramma's, de feiten en de vervalsingen, de propaganda, ook van uiterst-rechts?'

Ongetwijfeld weergalmden in andere redactielokalen soortgelijke wanhoopskreten. Mogelijk verstomden ze al even snel als bij de openbare omroep. Op de BRTN-redactie kwam alvast geen diepgaande zelfreflectie op gang, geen beleid, en zeker geen verdieping van de kennis over de thema's waar uiterst-rechts zo opmerkelijk mee gescoord had, onder meer toen al het 'migratievraagstuk'.

Toch lag amper twee maanden na die verkiezingen de collectieve analyse door tien academici van verschillende universiteiten al klaar in een boekje van amper 50 bladzijden. Met het stof eraf geblazen, leest die tekst ruim een kwarteeuw later alsof hij gisteren geschreven is, ook over de rol van de media.

"De media staan onder grote commerciële druk en dat provoceert (...) de vraag naar een sterk vereenvoudigde, liefst spectaculaire verpakking van de politieke boodschappen. Een goede oneliner is voor de pers een garantie voor meer lezers, meer kijkers, meer luisteraars. (...) De slag om de lezer/kijker beïnvloedt het gedrag van de journalisten. Nu de democratie onder vuur ligt, wordt ook van de media verwacht dat zij hun verantwoordelijkheid opnemen. Onprofessionele behandeling van verschijnselen als (...) het Vlaams Blok kan immers grote gevolgen hebben. Misschien is voor de journalisten nu de tijd gekomen om hun gedragscode opnieuw te bekijken." (24 november 1991 – *De betekenis van een verkiezingsuitslag*. Kritak, Leuven, 1992)

De academici verklaarden de forse ruk naar (uiterst-)rechts niet uitsluitend vanuit het gedrag van de massamedia. Dat zou wetenschappelijk niet correct

zijn. Decennialang onderzoek naar de band tussen massamedia en politieke fenomenen had toen al aangetoond dat media eerder 'volgers' van de politiek zijn dan 'gangmakers'. Maar dat belet niet dat massamedia een verantwoordelijkheid hebben en die zit tegenwoordig vervat in een 'gedragscode' (redactiestatuut) en in de 'Code van de Raad voor de Journalistiek' die voor alle Vlaamse redacties geldt.

In 1991 bestond er nog geen uitgewerkte 'deontologische code', noch op Vlaams niveau, noch bij de openbare omroep. In 1987 waren bij de BRT wel enkele 'richtlijnen' voor het journalistieke werk op papier gezet, wellicht ook bij andere massamedia, maar die boden weinig houvast voor de journalisten over hoe ze moesten omgaan met extremistisch gedachtegoed.

VEEL GEPRAAT, NAUWELIJKS BELEID

Hoe op andere redacties gereageerd werd op de uiterst-rechte nieuwkomer op het politieke toneel weet ik niet. Wellicht was dat niet veel anders dan bij

de openbare omroep: veel gepraat op hoger niveau dat nauwelijks doordrong tot 'de vloer'. Omdat ik als politicoloog amper tien jaar tevoren afgestudeerd was met een scriptie over *Extreemrechts binnen het Vlaams-nationalisme* (KU Leuven, 1979) voelde ik me zelfs als onervaren journalist sterk betrokken. Bovendien had ik net twee jaar kabinetsleven achter de rug bij een Volksunie-minister. Enkele uiterst-rechtse verkozenen en hun entourage kende ik persoonlijk en zeker het milieu en de ideologie waarin zij geworteld waren en zijn. Heel voorzichtiger stelde ik toen voor om de kennis over 'uiterst-rechts' in een deelredactie samen te brengen om zo inhoudelijk beter gewapend het publiek te informeren over de achtergronden en bedoelingen van het Vlaams Blok. Ook voor de debatten en interviews was het nodig om de collega's stevige informatie te bezorgen. Die 'task force' kwam er niet en zou er nooit komen. Zelfs integendeel.

Hoewel er geen concrete richtlijnen voor 'de vloer' kwamen, werd het nieuwe politieke fenomeen de facto doodgewezen, alsof het zo vanzelf zou verdwijnen. Puur toevallig werd ik amper zes maanden na die Zwarte Zondag naar het colloquium gestuurd waar Filip Dewinter zijn 'Zeventig voorstellen ter oplossing van het vreemdelingenprobleem' voorstelde, het inmiddels beruchte 'Zeventig Puntenplan'. Na kort telefonisch overleg besliste de eindredacteur van dienst om

daar 'niets aan te doen' in *Het Journaal*, want dat 'had toch geen belang'...

DOODZWIJGEN?

Tussen 1991 (11% in Vlaanderen) en 2004 (24%) bleef het Vlaams Blok alleen maar groeien. Hoog boven de redactievloer werd nu blijkbaar wel flink gediscussieerd en wat de openbare omroep betreft, mondde dat uit in een nota: *De VRT en de democratische samenleving* (2001), tien jaar na die eerste 'Zwarte Zondag'. De algemene richtlijn bevestigde wat er de afgelopen tien jaar al gebeurde: '... aan extremistische partijen en bewegingen die een gevaar inhouden voor de pluralistische, democratische en verdraagzame samenleving mag geen open tribune worden verleend.' Over het Zeventig Puntenplan stelt de nota expliciet dat daar zaken in staan die 'in strijd zijn met de opdracht van de VRT' en dus niet in de uitzendingen aan bod mogen komen. In de praktijk was het gevolg dat er evenmin kritisch en grondig bericht werd (en wordt) over de kwesties en standpunten die uiterst-rechts op de politieke agenda had gezet.

Zo werd deze officiële VRT-aanpak een kopie van de 'Broadcasting Ban' van de Britse eerste minister Thatcher over het IRA-terrorisme in 1988. Zij ging ervan uit dat dergelijke (terroristische) groepen versterkt worden door hen toegang te geven tot de media.

Wetenschappelijk onderzoek toen en nu heeft afdoende aangetoond dat dit niet klopt, wel integendeel. Het is precies een kritische en verantwoorde-

lijke berichtgeving over extreme fenomenen die ertoe kan bijdragen dat het publiek zich een zo correct mogelijk oordeel kan vormen. Dan pas kan de sympathie voor terroristische en andere extremistische groepen wegsmelten.

DOODKNUFFELEN?

Tegelijk gebeurde er iets merkwaardigs. Ondanks die nota van najaar 2001 begon toenmalig VRT-journalist, later N-VA-politicus, Siegfried Bracke al een jaar vroeger die richtlijnen flagrant te overtreden. Hij maakte onder meer het veelbesproken verkiezingsprogramma *Bracke & Crabbé* waarin ook politici van het Vlaams Blok aan het woord kwamen. De luchtige aanpak maakte het per definitie onmogelijk om hun standpunten kritisch te fileren. Het programma werd in 2003 hernomen, voor de parlementsverkiezingen, en zeker toen kwam er veel kritiek in de geschreven pers en vanuit de academische wereld: op deze manier werd het Vlaams Blok quasi-kritiekloos salonfähig gemaakt.

Eigenlijk zette Bracke toen al de bocht in die hij als hoofdredacteur van de VRT-duidingsprogramma's (2007-2009) zou afronden: het Vlaams Blok, intussen verveld tot Vlaams Belang, moest behandeld worden als 'een partij als een andere'.

Dat is de journalistieke lijn die de facto sindsdien bij de openbare omroep gevolgd wordt en klaarblijkelijk bij zowat alle Vlaamse media, al zou een degelijk wetenschappelijk onderzoek wellicht enkele nuanceverschillen blootleggen.

Tegelijk ontbreekt nog altijd iets fundamenteels: de noodzakelijke diepgaande dossierkennis om met dergelijke politieke fenomenen journalistiek om te gaan. Voor elk dossier betekent een goede dossierkennis een absolute meerwaarde. Voor politiek-gevoelige dossiers zoals extremistische partijen, racisme, culturele diversiteit, migratie ... is dossierkennis een absolute vereiste. Wat 'uiterst-rechts binnen het Vlaams-Nationalisme' betreft, en bij uitbreiding de nieuwe populistische bewegingen, zag ik die kennis niet als nieuwbakken journalist op mijn redactie, op die eerste Zwarte Zondag, in 1991. Vandaag, 28 jaar later, zie ik die nog altijd niet, of zeker niet voldoende.

